

ALA ZAVADSCHI
Institutul de Filologie
(Chișinău)

**ELEMENTUL NARATIV ȘI CEL ISTORIC
ȘI SOCIAL ÎN ROMANUL *ÎNSTRĂINAȚII*
DE D. C. MORUZI**

Abstract

The social novel *Înstrăinații* (The Alienated) is a representative work for the writer of Bessarabian origin, D. C. Moruzi. The author especially emphasizes his intention to give life to some realities of the past, to make the reader aware of the changes in mentality and customs which occurred during the last 50 years in Romania. The title of the work reflects the negative attitude towards those people who forgot their roots (Nini Stelea and the princess Olga de Gaspar Gratiani), though they are not blamed for the occurred transformations. In D. C. Moruzi's opinion the *true happiness* can be tasted only when you make a sacrifice for the country as Arthur, the eldest son of Mihalache Stelea, dead as a hero at Grivita, had done.

O operă reprezentativă pentru scriitorul de origine basarabească D. C. Moruzi este romanul social *Înstrăinații*, care cuprinde evenimente și relatări pe o perioadă destul de mare – 1854-1907. În „*precuvântare către cititori*”, autorul pune un accent deosebit pe intenția sa de a da viață unor realități demult apuse, de a aduce la cunoștință schimbările de mentalitate, obiceiurile care s-au produs timp de 50 de ani în România. Titlul operei reflectă atitudinea negativă față de acele persoane care și-au uitat rădăcinile de neam (Nini Stelea și principesa Olga de Gaspar Grațiani), deși ele nu sunt învinuite de transformările rezultate.

Timpurile și-au pus pecetea pe sorțile personajelor: hatmanul Agapie Varlaam este trimis „*să se lumineze la vestita școală grecească de la Halchi, lângă Țarigrad*”, iar fiica-sa, Profirița, urmează învățătura la Lemberg și trebuie să treacă ani buni ca să-și îndrăgească patria.

În viziunea lui D. C. Moruzi, „*adevărată fericire*” poate fi gustată doar jertfindu-te pentru țară, așa cum a făcut-o Arthur, fiul cel mai mare al lui Mihalache Stelea, căzut erou la Grivița. Surorile lui Arthur, Lili și Elvira au parte de soți buni și își cresc copiii „*în țară și pentru țară*”.

Întreg romanul palpită de o dragoste neșarmurită față de trecutul patriei. Scriitorul este încântat de priveliștile drumului de țară, străjuit de imaginea „*unei câmpii înțelenite, verde și smălțuită cu pâlcuri mari învenițite de cimbru sau înălbite și înstelate de romaniță, iar, pe alocurea, pâlcuri mai mici și tufe stinghere de toporași, care te adormeau cu miremele lor amestecate*” (p. 110). Totul stârnește admirația lui, de aceea exclamă cu multă mândrie în suflet: „*O, mândră și îmbelșugată câmpie românească de pe acele vremuri! Poezie măreață, proaspătă și curată, ce nu se mai poate întâlni nici în vestitele*

câmpii americane!” D. C. Moruzi vede o legătură strânsă între schimbările din natură și firea românului, care se transformă după cum sunt vremurile: „*Cum să nu fi fost și firea și sufletul și cugetul românului mai largi, mai bune și mai cinstit decăt în zilele noastre! Țelina ... am spart-o! Văzduhul ... l-am întinat cu fumul de cărbuni și de țițeiui! Sufletul ... am deprins să-l vindem cui dă mai mult! În sfârșit nevoia a încolțit vrajba, zavistia, ura! Iar cugetarea noastră atât de cinstită, de dreaptă și de blândă altă dată, ne silim din răspuțeri a o strica, a o suci și a o schimonosi după calapodul altor neamuri, de altă fire și cu alte nevoi!*”.

Vremurile de odinioară sunt pline de farmec, de căldură, de admirație. Este descrisă de către autor idila vieții de la țară și a obiceiurilor de Crăciun sau de Anul Nou. Iernile sunt plăcute, blânde și tihnite pentru familia Stelea, care a preferat viața de la sat. Deși „*crivățul așternea pe geamuri acele înfloriri strălucitoare supt razele soarelui de iarnă ... , viscolul spulbera zăpada, o îngrămădea până la privazurile de jos ale ferestrelor*”, în casa boierului Mihalache Stelea pâlpâie dulce „*focul de stejar*”, care creează o atmosferă de liniște și fericire.

De Anul Nou satul clocotește de urările de sărbătoare, „*plugul și colindele poetice*” se aud peste tot. Autorul a câta oară își exprimă respectul pentru timpul trecut, acum nu se mai aud acele perle ale folclorului autohton, neprelucrat de poeți, care izvorau „*din sufletul și amintirile țaranului!*”.

Paștele este o altă minunăție care apare în toată frumusețea sa doar la țară. Lumea se bucură de „*biruința verdelui asupra albului, a căldurii asupra frigului, dar și biruința vieții, a tinereții și a nădejzii asupra amorțirii, a bătrâneții și a morții*” (p. 126). Concluzia autorului este destul de grăitoare pentru splendoarea și ineditul acestor sărbători: „*La țară și numai la țară le poți vedea, simți și pricepe tainele acestea, ce nu se pot nici spune, nici descrie, nici tălmăci; aceleași și mereu aceleași, de mii și mii de ani, dar veșnic nouă, cât va ținea și veșnicia*” (p. 126).

Chiar și relațiile dintre boier și țaran iau o turnură idealizată. Lucrările agricole se făceau la timp, „*pe ogorul țaranului ca și pe lanurile boierești*” (p. 266), căci „*țaranul se silea să-și lucreze ogorul, pentru ca să cuprindă lanurile boierești, unde știa că i se măsoară drept, i se plătește bine și, pe deasupra, e bine hrănit și îndestulat*”. Se profilează un chip ideal de boier, care se împacă foarte bine cu țaranii săi, le construiește școală, spital. Armonia ce s-ar fi putut crea între aceste pături sociale ar duce la prosperitate în țară și românul ar fi „*cel mai mândru, cel mai luminat și cel mai fericit popor din lume*”. Stăpânul din Steleni, conu Mihalache ajunge să-l îndrăgească pe țaran, să vorbească cu el, chiar să se sfătuiască.

Unul din personajele romanului este Mihalache Stelea, care se trage din oameni simpli, dar grație providenței, ajunge agă de Iași. Șmecheria dânsului de a se infiltra printre bonjuriștii timpului urmărește scopul de a „*arunca năvodul dând iama numai în plătică și biban*” și neatingându-se „*nici de nisetri, nici de moruni*” (p. 21). Intuiția îi sugerează să nu-l trădeze însă pe căpitanul bonjuriștilor, Grigore Ghica Vodă, care devine domnitor după plecarea lui Mihalache Sturdza.

Deși are simțul timpurilor pe care le trăiește, nu acceptă la început schimbările efectuate de Grigore Ghica: dezrobirea țiganilor, întreținerea unui „*polc de jandarmi într-o cazarmă cât un oraș de mare*”. Egalitatea tuturor oamenilor îl nemulțumește pe Mihalache Stelea, care consideră că nu poate fi în același rând cu „*țiganii dezrobiți*”, el ținându-se de „*ifosul de boieri*”, în nici un caz nu vrea să se identifice cu „*prostimea*”.

Evenimentele se desfășoară la început prin anii '50 ai sec. al XX-lea, când Iașul este invadat de trupele germane. Găzduirea unui leitenant neamț îi creează probleme lui Mihalache Stelea și îi aduce până la urmă destituirea. Leitenantul Dreizeidel, la prima vedere destul de educat și fără mari pretenții (îi era de ajuns o cafea și 2 chifle domnești), cu timpul a devenit obraznic și după un schimb de replici dintre el și aga Stelea, este aruncat de acesta pe scări. Neamțul îl cheamă la duel pe domnul Mihalache, dar boierul nu acceptă în niciun fel, de aceea cazul ajunge în atenția contelui Coronini (comandantul suprem al oștirilor chesaro-crăiești din Moldova), care-l trimite pe leitenantul german să comande un post de grăniceri la granița Regatului Piemontes. Ca să scape basma curată, aga Stelea acceptă să-și dea demisia din postul ocupat și acordă o mai mare atenție familiei.

Se simte o reticență a lui Mihalache Stelea față de Actul Unirii Principatelor Române din 1859. La auzul veștii despre alegerea lui A. I. Cuza ca domn al României, frustrarea și consternarea pune stăpânire pe ființa sa. Nu înțelege importanța acestui eveniment istoric pentru destinul de mai departe al românilor și descrie cu malițiozitate reacția plină de entuziasm a bonjuriștilor față de acest act. Într-un dialog cu socru-său, nu este de acord cu acțiunile acestora: *”Cântă și joacă o horă nouă, pe niște stihuri de ale lui Vasile Alecsandri, că acela numai de așa cabazlăcuri se ține. Cică-i Hora Unirii! Dau mâna cu prostimea, care se lasă și ea învărtită în neștire pentru un rachiu sau un covrig, și zbiară cu dânșii: „Trăiască România, una și nedespărțită! Trăiască Alexandru Ioan I, domnitorul tuturor românilor!”* (p. 133).

Cu toate că este mai în vârstă, socrul său este cuprins de o bucurie nemaipomenită când află despre alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca domnitor și de către Țara Românească: *„Îți mulțumesc, Dumnezeuule, că ai îngăduit bătrâneților mele să trăiască sfânta și măreața zi de astăzi!”*

Mihalache Stelea se consideră iubitor de neam românesc, este solidar cu cei *„de un sânge, de aceeași obârșie, de același graiu și cu aceleași moravuri și credinți”*, nu face distincție dintre moldovean și muntean, de aceea nimic nu-i poate despărți: *„nici hotare, nici munți, nici râuri”*, cu atât mai mult, nici *„gânduri”*. În opinia lui, neamul românesc a fost răzlețit și învrăjbit până nu demult, iar unirea lui înseamnă clădirea „trunchiului” care va aduce *„cu timpul și celelalte părți sfâșiate”*. Este gata să-și jertfească *„bunurile, viața și până și scumpul nume al Moldovei, pe care l-am păzit atât de bine, timp de atâtea veacuri”*.

Reacția lui Mihalache Stelea este plină de neliniște, suspiciuni, nedumeriri și întrebări, când vine vorba însă de unire: *„Vor lăsa turcii ca prin unire să ne întărim până într-atâta, ca, la cel dintâi războiu ce-l vor avea, să ne unim cu vrăjmașii lor și să scăpăm de jug? O să ni îngăduie Rusia și Austria să alcătuim la hotarele lor un sâmbure național, care ... nu va avea altă menire decât reîntregirea neamului, adică, pentru ele, stăvilirea năzuințelor lor cuceritoare deocamdată, iar, pe urmă, pierderea tuturor ținuturilor locuite de români și cucerite de dânsele prin sabie?”* (p. 134-135). În dialogul cu socrul său se conturează chipul moldoveanului cu capul plecat înaintea celor mari, nu acceptă schimbarea, aceasta este echivalentă cu *„năzuințe nesăbuite”* ale unor bonjuriști. Vrea să fie salvată doar Moldova, *„căci cămașa-i mai aproape de piele decât giubeaua”*.

Socrul său, hatmanul Agapie Varlaam, se dovedește a fi un bun cunoscător al situației politice din Europa: Rusia a suferit înfrângere în Crimeea și abia peste vreo 20 de ani va ridica capul, Austria, de asemenea, a fost învinsă de Napoleon. Iar pentru a-i alunga pe turci și a le stăvili poftelile lor cuceritoare, *„Europa o să recunoască unirea ca*

fapt împlinit”. Unirea trezește în sufletul lui mari speranțe: cu timpul „*principatele se vor cunoaște mai bine, fiind ocârmuite de același domnitor și de aceleași legi*”.

Boierul Varlaam reprezintă chipul patriotului care crede în „*viitorul și mărirea neamului său*”. Este un adevărat propovăduitor al valorilor naționale, are o încredere nemaipomenită în măreția neamului românesc: „*Să nu te îndoiești dar de neamul tău, să nu te sperii de primejdiile care-l împresoară, căci mai mari au fost acele care l-au impresurat și să crezi în viitorul și mărirea lui*” (p. 139).

Cunoaște bine istoria Europei. Salută răscoala francezilor de la 1789, care a statornicit „*înfrățirea, egalitatea, libertatea și dreptatea sa*”. Aceste idei au prins rădăcină în toată Europa și celelalte popoare au aderat la aceste valori universale.

Desfășurarea evenimentelor are loc așa cum a prezis conul Agapie Varlaam: sultanul acceptă unirea principatelor, la fel ca și puterile mari. Începe europenizarea României. În țară se produc schimbări: armata este îmbrăcată în „*mundire franțuzești, cu chipiuri cu cozorocul în sus*”. Ispravnicii au devenit prefecti, privighetorii – subprefecți. Limba își pierde din naturalitatea și frumusețea sa, se franțuzește de-a binelea: „*Din 3 cuvinte, 2 erau franțuzești, de nu chiar trei! Și puse la locul și după înțelesul lor numai de către acei cari știau bine franțuzește ... Ceilalți le întrebuițau de-andoasele, sau la întâmplare!*” (p. 141).

Boierul Stelea este, după părerea autorului, „*răbdător, cu judecată și deprins cu drumurile de la țară*” (p. 70). Își iubește plaiul natal și admiră pitorescul locurilor: „*Își puse cafeaua lângă dânsul și începu să-și soarbă ciubucul, bucurându-se de răcoarea pădurii, de cântecul păsărilor, dar, mai cu seamă, de frumoasa priveliște ce se desvăluia la picioarele lui: dealuri și văi nesfârșite, care se perindau, verzi în apropiere și tot albăstrindu-se în depărtare; iazuri care sclipeau ca niște oglinzi prin fundul văilor, câte un sâțuc pe o coastă ...*” (p. 71).

Poartă în suflet o mare mândrie pentru țara sa, unde i se pare că întreaga natură admiră frumusețea acestui plai minunat: „*O, soare, strălucitor, care reverși razele tale de foc pe întreaga făptură, și tu, lună, care o răcorești scâldând-o în blândețe tale lumini, de ce, pe unde, pribegind, v-am întâlnit, de ce nicăieri nu v-am găsit, nici pe tine, soare, atât de măreț, de mândru și de roditor, nici pe tine, lună, atât de dulce, mângâitoare și duioasă, ca pe seninul adânc al cerului din țara mea?*” (p. 73).

Se simte legat de țară prin amintirea strămoșilor săi, prin simplul fapt că s-a născut aici: „*Dar nici strălucirea soarelui tău, o țara mea, nici duioșia lunii tale, nici măreția câmpurilor tale, nici poezia codrului și nici mireasma bine miroitoare a brazdei tale răsturnate din proaspăt de pe țelina ta curată și fecioară, nu le poate pricepe, nici simți decât acela care s-a născut în tine, s-a hrănit din tine și este menit a se înveli în țărâna ta neagră și mănoasă, unde-l așteaptă rânduri de moși, strămoși, care te iubeau ca dânsul, și mai înainte de dânsul!*” (p. 73).

Conul Mihalache este un tată grijuliu, angajează pentru cuconășul Arthur (la vârsta de 9 ani) un preceptor francez, monsieur Durand, care îl învață și pe Nini, fiul mai mic, ca ambii să poată pleca la Paris la studii. Iar pentru Lili și Elvira a fost adusă chiar de la Paris domnișoara Amelie Cotin, „*o franceză bătrână, absolventă a școlii superioare de învățământ și a Conservatorului de Muzică pentru piano*” (p. 143).

Iată câteva caracteristici ale lui Stelea: „*avea bunul simț al românului, judeca drept, sănătos, când își uita meteahna de nobleță*” (p. 215).

După ce soția și copiii se instalaseră la Paris, el îi vizitează. Parisul îl plictisește și-l intrigă cu tabieturile sale: trebuia să ia dejunul „*îmbrăcat cu surtuc și pantalonii*”, poate

să fumeze doar în odaia turcească, iar de mâncăruri nici nu se discută. „*Totul i se părea îngust, calicos și cărpănos*”, conchide autorul. (p. 221)

Întâlnirea cu domnitorul Alexandru Ioan Cuza prilejuiește dezvăluirea adevăratelor substraturi de conștiință națională, pe care le poartă Mihalache Stelea. Boierul își exprimă doar îngrijorarea în legătură cu actul Unirii din motivul că avea temeri că puterile nu vor „*încuviința fapta*”. Deși între ei sunt divergențe de opinie, boierul Stelea este gata să-și jertfească averea și viața pentru binele țării și acceptă „*toate câte le-au făcut domnitorul, căci toate sînt bune și drepte*”. Cel mai mult îl deranjează legea despre împrumutarea țăranilor. Consideră că ei, boierii, reprezintă „*noblețea țării*”, care au știut „*s-o păstreze și s-o ferească prin veacuri, fără vrajbă și ură, umilită poate uneori, dar neclintită în credința ei, în limba ei, în moravurile ei*”.

Este deranjat, de asemenea, de faptul că copiii vor trebui să plece în străinătate pentru a căpăta cunoștințe și, astfel, se vor înstrăina de țară și de limbă. Mihalache Stelea critică în dialogul cu M. Kogălniceanu cartea de istorie a acestuia, în care se întâlnesc doar faptele odioase ale strămoșilor și ei apar ca „*niște răi și stricați, trândavi, fricoși și lingușitori față de cei mari, trufași, cruzi și asupritori față de popor*” (p. 178).

Mihalache Stelea devine cu timpul om politic, acceptă să fie numit „*senator din partea domnitorului, după noul statut*” și trece cu traiul la București. Viața politică are legile ei, neschimbate în timp. Conu Mihalache „*vota liniștit, alb la alb, negru la negru, după cum îi suflau la ureche prietenii lui Vodă*” (p. 215).

În sine sa, conul Mihalache nu este mulțumit de clasa politică de la guvernare, alcătuită din „*pantalonari, palavragii și de boieri leneși și nepăsători, buni numai a se mânca între dânșii, râvnind la o domnie pe care nu vor putea-o căpăta în vecii vecilor*” (p. 218). Intuiește interesul meschin de care e ghidat orice boier: să ajungă cât mai sus posibil. Puterea domnitorului este minimă, cei de la putere „*taie, spânzură ... miluiesc*”.

Vestea despre candidatura lui Carol de Hohenzolern îl pune pe gânduri, socoate, pe de o parte, că e bine că este rudă depărată cu Napoleon, iar ca ofițer de cavalerie în Prusia Carol este crescut „*în ideile de cinste militară*”. Pe de altă parte, i se pare „*cam tinere!*” pentru a prelua tronul României și să lupte cu „*niște pișicheri și stricați, cărora nici Cuza nu le-a putut veni de hac*” (p. 219).

Romanul reînvie și figura legendară a lui Al. I. Cuza, sunt redată prin vocea-i proprie frământările de la începutul domniei sale și sunt justificate toate acțiunile. A fost conștient din prima clipă că trebuie să-și jertfească „*libertatea și liniștea*” pentru a îndeplini menirea înaltă pentru care a fost ales. A priceput că „*unirea nu era decât primul pas spre neatarnare*”, era necesar să demonstreze că „*la gurile Dunării ființează un popor unit, de un singur neam, care se deosebește prin obârșie, moravuri și legiuri, de popoarele ce-l înconjoară*”. Introducerea legislației franceze era justificată de lipsa timpului și a persoanelor apte de a scrie repede și bine. Vrea să creeze o armată de până la „*40 de mii de oameni*” ca să se poată apăra, în primul rând, de turci.

Nu-l mai maimuțărește pe Napoleon III, după cum este învinuit de mulți, dar vrea să ajungă la nivelul lui Napoleon cel Mare. Domnitorul străin avea sarcina de a apropia România de celelalte state europene. Al. Cuza crede că suveranul străin, fiind „*bun, viteaz, înțelept, mare la suflet și curat la cuget*” „*va îndeplini visul românilor*” (p. 189).

Caracterul românilor de a se închina la diferite popoare se justifică prin faptul că au suportat „*puteri înzecit mai mari*”, dar și-au ocrotit „*limba, credința și moravurile*”. „*Capetele plecate*” au fost necesare „*ca să poată micșora și alina loviturile ce cad*

neconținut asupra bietului popor, când de la turci, când de la nemți, când de la ruși pravoslavnici” (p. 83).

Cu referire la năravurile moderne, critică destrămarea familiei și instaurarea altor legi de ființare a ei: „În vremea mea oamenii se căsătoreau pentru dragoste, cinste și simandichie, iar astăzi, pentru amor ... de petreceri și de bani!”. Chiar dacă se iau din dragoste, cei căsătoriți profită, pur și simplu, de banii celuilalt: *Trăiesc ca turturelele, până ce dumnealui isprăvește zestrea dumneaei ori dumneaei l-a adus pe dumnealui la sapă de lemn*”. Este o pledoarie pentru căsătorie, „cea mai curată și sublimă zămislire a sufletului omenesc și care singura ne deosebește de dobitoace”. Căsătoria era văzută cândva ca o „unire sfântă și ideală” a sufletelor ce se iubesc cu adevărat, care „se leagă înaintea altarului cu dor de iubire curată și în scop de prelungire a numelui strămoșesc” (p. 194). Iar în prezent ea a căpătat alte contururi: „unirea practică și modernă a două interese, care se leagă înaintea legii, în dor de lux neîntrecut și în scop nemărturisit, dar împărtășit, de a se înșela reciproc!”.

Divorțul constituie o problemă care întristează inima celor în vârstă: „E rău ... să vezi că se despart două ființe care își juraseră iubire și credință, împărtășirea scârbelor și a bucuriilor, e tot atât de rău ca o boală pe care ești dator s-o vindeci prin doctorii” (p. 192). Și în concluzie, totul se reduce la contabilitate, „și divorțul, și căsătoria modernă”.

Autorul îi descrie pe ostașii nemți ca pe niște persoane pretențioase: „nemților le trebuia numaidecât pat, saltele, perne”, spre deosebire de soldații ruși sau turci, care se mulțumeau cu un braț de fân, așternut pe jos.

O euforie domnește în sufletul domnitorului Ghica, care se mândrește mult cu neamul din care se trage și care speră că România va fi „o țară frumoasă cum n-a mai fost alta, mare și reîntregită, de sine stătătoare, în stare a se apăra și a se ocârmui singură, renăscând, în sfârșit. După patru veacuri de suferințe, la lumina soarelui, dreptății, al libertății și al înfrățirii!” (p. 84).

Valorile strămoșilor „vatra, icoana din părete și cocostârcul de pe vârful casei” sunt păstrate cu sfințenie de generația mai în vârstă. E un fel de idealism infantil în cugetările domnitorului. Se consideră un reformator, care „a domnit în dragoste de neam”, a presimțit viitorul, dezbind pe țărani în cuprinsul țării sale. Monologul său dezvăluie propriile frământări și gânduri, reflecții asupra caracteristicilor poporului: „...sufletul neamului, obosit de atâtea restriște și nedreptăți, se clatină și șovăie chiar din talpă și temelie lui, întrebându-se de nu i-ar fi mai bine să se cufunde în neam străin ...” (p. 84).

Satul Steleni apare în roman ca un sat de gospodari, cu case care au cel puțin 2-3 odăi, cu „multe coșare pentru păpușoiu, hambar și niște șoproane deschise ... unde se grămădeau mai ales iarna boi, vaci, cai, căruțe, sâni și unelte de plugărie” (p. 151).

Trecutul este idealizat din mai multe puncte de vedere.

Incursiunile în istorie vădesc interesul autorului pentru timpuri apuse. Răscoala lui Ipsilanti este văzută prin amintirile lui moș Sandu Volintiru, care, prin voia întâmplării, a ajuns, fiind un copil de 15 ani, să vadă bătălia dintre Ipsilanti și turci.

Evenimentele timpului împânzesc întreaga operă moruziană. Autorul se referă la ordinul lui Alexandru Ioan Cuza despre desființarea boierescului și a clăicilor, iar noutatea este un bun început de viață nouă, consideră conu Todiriță Dimitriu: „...de-acum s-a sfârșit cu clăicile, cu boierescu și cu nedreptățile din trecut! De-acum tot românul va avea casa lui, gospodăria lui, bucată lui de pământ, pe care să se hrănească! O să fiți deplini

stăpâni pe munca și pe avutul vostru. Nici un boier n-o să vă poată supăra, ci toți o să fie cu voi deopotrivă” (p. 157).

Legea despre împrăștierea țăranilor trezește multe semne de întrebare printre săteni: cât le revine la fiecare membru de familie, cum vor moșteni copiii averea, ce drepturi au băieții, dar fetele etc. Sunt surprinși când află că va trebui să achite o anumită sumă de bani pentru ceea ce li se va da: „*Ocârmuirea însă nu are pământ, și prin urmare, nu are de unde să vă dea. ... Ce s-au gândit atunci? Să cumpere pământ, cât vă trebuie, de la boier pe un preț ieftin, nu în bani, ci cu niște hârtii, care sînt tot ca banii; iar pe voi vă pune îndată în stăpânirea pământului păsuindu-vă să-l plătiți într-un șir îndelungat de ani, încât te miri de veți băga de seamă că v-au mai crescut birul cu ceva*” (p. 159).

Legea împrăștiării este controversată, stârnește și reacții negative din partea boierilor. Ei sunt nemulțumiți că li s-a luat o treime din pământuri și-l numesc pe Cuza „*ciocoiu, bonjurist și pârcălab de Galați*”. În același timp, țăranii nu sunt scutiți de înșelăciune, de aplicarea incorectă a legii, aceste temeri sunt împărtășite și de însuși domnitorul, care nu dorește ca pământurile să fie „*îmbucățite*”, iar oamenii de la țară să ajungă la sapă de lemn.

Romanul conține detalii despre pregătirea minuțioasă a întâmpinării lui Alexandru Ioan Cuza prin sate care urmau „*să-l aclameze entuziastic*”: drumurile trebuie să fie bune, podurile reparate, toată lumea înștiințată. Trecerea domnitorului este un adevărat eveniment, de aceea este întâmpinat de săteni pe cai. Discursul său scurt stârnește multă însuflețire în rândul celor prezenți: „*Vă mulțămesc, băieți, că mi-ați ieșit întru întâmpinare! Mă bucur la gândul că m-a ajutat Dumnezeu să vă văd în curând stăpân fiecare pe bucata lui de pământ. Să știți numai s-o stăpâniți cu vrednicie, s-o munciți cu drag și s-o apărați de străini cu piepturile și numele vostru de români!*” (p. 168).

Dialogul Cuza – Kogălniceanu denotă frământările legate de unire. Fiind conștienți de importanța acestui act, de necesitatea ruperii cu trecutul și modernizarea țării, ambii oameni politici ar dori să facă mai mult pentru binele patriei. Au o temere că aceste schimbări ar putea influența felul de a fi al omului simplu, care mai are „*bunul simț și curățenia sufletească*” și este cinstit „*la suflet și la judecată*”. Bineînțeles că transformările istorice produc și pe cele de mentalitate în societate, dar nu aceasta ar trebui să-i neliniștească. Au un scop mult mai nobil: „*Menirea noastră de căpetenie este de reînvia un neam și de a-l preschimba cât mai degrabă în așa fel încât să se deosebească cu totul de popoarele care-l înconjoară*”.

M. Kogălniceanu crede în trăinicia neamului, este o fire mai încrezătoare în evoluția pozitivă a evenimentelor: se înființează școli și universități, vor fi instruiți „*magistrați luminați*”, „*doftori iscusii și oameni de știință de tot felul*”.

Doamna Profirița Stelea, soția lui Mihălache Stelea și fiica lui Agapie Varlaam, are un acut simț al apartenenței la elita societății („*le grand monde*”), preferă să dea baluri („*soirees dansantes*”) și o deranjează locul unde era amplasată casa părintească – într-o fundătură, departe de forfota orașului – în Sărărie.

Este caracterizată prin limbajul său franțuzit, consecință a educației primite (la Lemberg) și a timpului în care a trăit. Predomină cuvinte din franceză: „*după ce orându-i câteva prefaceri în casa dumisale, deocamdată „le sticte indispensable*” (p. 61), „*cumpără o trăsură numită „un coupe trois cart*”. Vorba-i împetrișată trezește confuzii, când folosește cuvinte necunoscute pentru soțul ei, pe care le interpretează ca românisme:

„– ...vrei să mă omoare aicea spleenul? Să mor de spleen?”

– *Ce splină, soro, făcu bietul soț îngrijat. Vous a mal a la splină, Profirițo?*
 – *Nu splină, Michel! Spleenul! Boala de urât, de care mor nobilii din Anglia*”
 (p. 64).

Firea îndârjită, avană o ajută să scape de locul plicticos unde locuia și să se instaleze într-o vilă din Copou. Se descrie cu lux de amănunte tendința ei de a imprima casei un aer european (p. 66). Schimbă și ținuta slugilor, îi îmbracă în haine noi, le taie bărbile și mustățile, îi pune să poarte mănuși.

Doamna Stela preferă literatura franceză, îi citește cu plăcere pe Florian, Lamartine, G. Sand, care descriu idilic „*plăcerile vieții câmpenești*”. Tinde spre civilizația europeană, intenționează să-și aranjeze o grădină și un parc măreț la moșie, iar pentru realizarea planului l-a adus pe vestitul grădinar de la Dresda.

Este povățuită de tatăl său, om înțelept, să se jertfească pentru copiii ei. Iar când vor crește mari, să-i lase să plece, dar să nu se înstrăineze de valorile naționale. Povața o face să-și crească odraslele în „*legea, limba și obiceiurile strămoșești*”.

Dintre alte personaje ale romanului, un loc distinct îi revine fiului mai mare, Arthur, care era atras de tot ce era românesc. „*Era fericit să se revadă în obiceiurile și datinile care-i legănaseră prima lui copilărie*”, subliniază autorul. Îl atrag sărbătorile cu tradițiile lor, preferă să stea de vorbă „cu țărani” de la care învață multe. În el se zbate o inimă de român cu un simț al patriotismului, căci tot ce-i autohton îl încântă.

Fratele lui, Nini, este de o altă factură, deși se străduia la învățătură și obținea succese bune, nu era încântat să învețe prea mult. De câte ori avea ocazia, „*se ducea la vânat cu pușcașii ori, încălecându-și calul, o lua razna pe câmp*” (p. 229). Acei ani cât a stat la Paris, l-au apropiat foarte mult de Franța, iar visul său era să ajungă la „*scoala militară din St.- Cyr*”. Nu e în stare să admire frumusețile patriei, natura ei superbă și sufletul țaranului român.

Diferența de mentalitate între cei doi frați stârnește dispute aprinse. Nini îl învinuiește pe Arthur că nu s-a înrolat în armată franceză pentru a lupta împotriva germanilor. Arthur este convins că trebuie să-și apere propria țară, de va fi nevoie. Fratele mai mic critică starea jalnică a armatei române: „*soldați zdrențuroși și desculți, ofițeri ignoranți, comandați de un sublocotenent prusian*”.

În toamna lui 1872 frații Stelea pleacă la Paris, dar nu-i mai recunosc pe francezi. După un război civil și unul cu nemții, francezii au devenit „*obraznici, grosolani, neobrăzați și întunecați*” (p. 232).

Arthur urmează timp de 3 ani facultatea de drept, pe care o absolvă în 1875 și revine în țară. Nini însă după 3 ani de învățătură nu reușește să susțină bacalaureatul. Înscriindu-se ca extern la Institutul Chevalier, dă bacul cu bine.

Arthur revine cu mare bucurie în patrie, „*pe pământul strămoșesc, în lumina și văzduhul în care roiesc belșugul românului*”. În timpul lucrărilor agricole, se apropie tot mai mult de țărani, ca să le pătrundă „*sufletul și gândurile, pentru a-i prețui și a-i iubi mai mult*” (p. 249). Înainte de izbucnirea războiului ruso-turc, se înrolează în armată.

Dar destinul este crud cu el. Este rănit în război. Pe pat de moarte își ia rămas bun de la părinți, ultimele lui cuvinte sunt pline de dragoste față de țară: „*Să iubesti ... țara noastră mândră și frumoasă, căreia i-am jertfit viața cu bucurie. Ea va ajunge mare și puternică odată!*” (p. 260).

Într-un dialog cu socru-său, Mihalache Stelea recunoaște că vorbele fiului său l-au făcut să privească altfel țara și neamul. Abia acum a început să prețuiască „*cât de drepte și folositoare sunt ultimele povețe ale lui bietu Arthur*” (p. 268). Îi dă dreptate și hatmanului

Varlaam, care-l îndrumă să aprecieze omul de la sapă și să nu se țină cu nasul pe sus, închipuindu-și că numai el este de viță nobilă. Același gând i-l insuflă și Arthur, care-i spune „*să aibă milă de țărani*”, că sunt „*sânge din sângele lor*”, carne din carne și suflet din suflet. După multe lupte sufletești a ajuns să-și iubească toată țara și să creadă în „*trăinicia și viitorul neamului*”.

Nini suferă o transformare radicală atunci când citește în presa străină despre faptele vitejești ale ostașilor români din timpul Războiului de Independență. Simte că în inima lui se aprinde dragostea de țară, iar moartea fratelui său intensifică acest atașament de pământul natal și e dator să revină în țară: „*Mă voi întoarce în țara lui iubită, sfântă de acum pentru mine, și o voi iubi cum a iubit-o el*” (p. 272). Aici crede că-și va găsi fericirea adevărată și-și va împlini destinul: „*... acolo și numai acolo este pentru mine fericirea și dragostea, datoria și rostul meu adevărat*”. Mândria de a fi român îl copleșește și exclamă: „*Nu mi-am cunoscut neamul și țara, pentru că am plecat prea tânăr, dar acum sunt mândru de țara mea, mândru de a fi român!*”.

Când pleacă în Franța, face tot posibilul ca să se apropie de aristocrația franceză, considerând-o ca pe o treaptă net superioară față de restul populației. Idealul său este de a face parte din ea. Dar realitatea i-a demonstrat contrariul: luxul este de „*paradă*”, ideile sunt „*strâmte și sentimentele de corciți, decăzuți sau lipsiți cu totul de idei*” (p. 272). Descoperă cu timpul adevărata natură a aristocrației: „*Burghezii francezi aveau toate cusururile nobleței, râvnind a fi nobili, și împărțiți în 2 categorii: acei care în ura lor găseau chipul să mai defăimeze acea noblețe atât de decăzută, și acei cari se târau în patru labe la picioarele ei; cu toții însă încovoind spinarea înaintea unei coroane, a unui rang, sau chiar al unei panglicițe atârnată de cheutoarea hainei*” (p. 272).

Romanul social *Înstrăinații* de scriitorul de origine basarabeană D. C. Moruzi reînvie o epocă de mult apusă, descrie cu lux de amănunte mentalitatea și obiceiurile timpului. Prozatorul idealizează vremurile de cândva, pline de farmec și de căldură, admiră viața de la țară cu tradițiile sale bine stabilite. Eroul central al romanului Mihalache Stelea este o fire conservatoare, ideile noi le acceptă cu dificultate. Este reticent față de Actul Unirii Principatelor Române, deși se consideră de neam românesc și este gata să se jertfească pentru binele țării. Conștiința națională pe care o posedă l-a determinat să accepte noile realități și să devină senator și să se stabilească la București. Autorul romanului se referă și la schimbările de mentalitate ale românilor, la servilitatea lor, critică metehnele societății și își exprimă regretul că moare familia tradițională. Opera este adânc ancorată în istorie, evenimentele timpului sunt comentate pe larg de eroii romanului. Traseul vieții fraților Stelea demonstrează că dragostea de țară trebuie păstrată, că mândria de a fi român biruie în pofida încercărilor sorții.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. D. C. Moruzzi. *Înstrăinații*. Studiu social în formă de roman (1854-1907). Ediția a II-a. Revăzută și îndreptată de însuși autorul. București, 1912.